

Загальні історико-правові

аспекти боротьби з корупцією



О. С. Бадалова

заступник начальника Миколаївського міського управління юстиції, аспірант Чорноморського державного університету імені Петра Могили кафедри державної політики та менеджменту

Ринкові реформи у незалежній Україні з початку створення самостійної держави впроваджувалися суперечливо і непослідовно. Тому виникли складні економічні та соціальні умови і, як наслідок, погіршилася криміногенна обстановка, зросла злочинність, у тому числі й організована.

У виникненні та існуванні організованої злочинності негативну роль відіграє корупція. Її згубний вплив відчувається в усьому світі [9, с. 63].

Історико-правові дослідження свідчать, що корупція відома з глибокої давнини, з часів зародження держави і права. Згадування про це явище зустрічається в працях державного управління, релігійній і юридичній літературі Єгипту, Месопотамії, Іудеї, Індії, Китаю – у всіх центрах давньосхідної цивілізації.

У староіндійському трактаті IV ст. до н. е. по мистецтву управління державою «Артхашастра» підкреслюється, що найважливішим завданням, яке стоїть перед царем, є боротьба з казнокрадством. У трактаті перераховуються 40 способів крадіжки казенного майна і робиться висновок: «... легше вгадати шлях птаха в небі, ніж хитрощі чиновників.» [7, с. 487-492].

Як свідчать окремі енциклопедичні словники, слово «корупція» походить від латинського і означає «псування», «розбещення».

Серед українських вчених, як правознавців, так і практиків, не існує чіткого визначення поняття корупції. Основні підходи до розуміння корупції можна звести до наступного: як продажність – підкупність посадових осіб, зловживання використання владою або посадовим становищем, здійснення з певних особистих інтересів та задоволення інтересів третіх осіб.

Корупція є інтернаціональною проблемою і характерна для всіх країн світу, незалежно від політичного устрою та рівня політичного розвитку, відрізняється лише масштабами. Тому Міжнародна громадська організація «Transparency international» («Міжнародна гласність») ставить своїм завданням протидію корупції на світовому і національному рівнях, відзначає, що феномен корупції носить міждержавний характер. Щорічно ця організація опубліковує світовий рейтинг «Індексу сприйняття корупції», згідно з яким Україна входить до складу найбільш корумпованих країн [7, с. 280].

Слід зазначити, що явища, пов'язані з корупцією в системі контролюючих органів держави, виявлялися і виявляються практично у будь-якій державі, однак це не означає, що корупція скрізь і завжди однакова. Причини її виникнення і поширення в системах державної служби різних країн досить різноманітні, а цілі завжди одні – незаконне збагачення.

У багатьох наукових дослідженнях висловлювалася думка, що певні суспільні явища, зокрема, рівень злочинності та кількість правопорушень, корумпованість державного апарату, пояснюється передусім економічними

проблемами, недостатнім рівнем матеріально-фінансового забезпечення та соціального захисту державних службовців, у тому числі працівників правоохоронних органів. Однак зарубіжні дослідження свідчать, що у більш розвинених в економічному відношенні країнах, таких, як США, Німеччина, Велика Британія, також має місце вчинення правоохоронцями корупційних дій [7, с. 62]. Радою Європи приділяється значна увага питанням проблеми глобалізації корупції на внутрішньому і міжнародному рівнях шляхом прийняття цілої низки відповідних документів.

Світова співдружність розглядає корупцію на сучасному етапі як одну з найбільших загроз правопорядку, демократії, правам людини, чесності та соціальній справедливості. Загальноновизнано, що вона заважає економічному розвитку і становить реальну загрозу суспільству. Тому пропонується загальний для всіх країн принцип – це добросовісність державного службовця, як етичні норми (принципи) поведінки посадової особи, розроблені Міжнародним інститутом адміністративних наук.

Наша держава намагається змінити динаміку корупційної діяльності контролюючих органів на законодавчому рівні, шляхом прийняття цілої низки нових нормативно-правових актів, серед яких Закони України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» та ін., що докорінно змінюють загальнодержавний підхід до розуміння корупції та антикорупційних заходів.

Відповідно до статей Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», суб'єктами відповідальності

за вчинення корупційних дій є не лише посадові особи, а й особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органу місцевого самоврядування.

Одним із важливих механізмів боротьби з корупцією є залучення громадськості до участі у запобіганні та протидії корупції, інформування населення щодо результатів реалізації державної антикорупційної політики, чим закріплюється справжній демократичний елемент народовладдя.

Першопричинним явищем корупції є низька правова культура в суспільстві, тому складно боротися з цією проблемою, яка супроводжує нас протягом всього життя, починаючи з полового будинку, дитячого садка, школи у вигляді благодійності, в інституті, при працевлаштуванні, як мінімум, обов'язковість «презенту». В суспільстві, де морально-етичні норми знецінені, дуже важко боротися з такою хворобою, як корупція. Правова культура передбачає знання населенням своїх прав та існуючих законів, проблема розв'язання якої, в першу чергу, лежить на органах юстиції.

У всі часи боротьба зі службовими злочинами стояла гостро перед суспільством. Як приклад організованої корупції в органах юстиції у своїх спогадах згадує акад. І. Г. Побірченко – колишній заст. начальника Міністерства юстиції УРСР по Миколаївській області (1950 р.): «...при комплексній перевірці органів юстиції (народного суду, нотаріальної контори і юридичної консультації колеги адвокатів) Тілігуло-Безанського району ми з бригадою приїхали, коли йшло судове засідання, і я попрямував до залу, де яблуку ніде було впасти. Розглядалось 20 кримінальних справ по звинуваченню в злочині, передбаченому статтею 1432 Криміналь-

ного кодексу УРСР, що діяв у той час. Злочин цей полягав в тому, що якщо вагітні жінки робили самоаборти, то мірою покарання кодекс передбачав суспільний осуд.

Сівши на вільне місце так, щоб мене не бачили ні склад суду, ні адвокат, я почув розмову захисника чергової «злочинниці». Він говорив: «Товариші судді! Перед вами трудівниця колгоспних полів. Вона теж людина. Її чоловік загинув на фронті. У неї двоє дітей. Ви гляньте на її одяг – зараз зима, а у неї голі п'яти. Будьте благодюшні. Не позбавляйте її свободи». Суд віддалився в дорадчу кімнату для виголошення вироку, а я чую як адвокат (не пам'ятаю його прізвище, судді пам'ятаю – Філіпський, а його – ні) умовляє наступну «жертву» укласти договір на надання правової допомоги. У цієї жінки троє дітей, вона ростить їх без чоловіка, зробила самоаборт через відсутність засобів, з одного боку, а, з іншого – через бажання приховати від односельців позашлюбну вагітність. Пояснює адвокату, що у неї немає грошей. Він пропонує носити йому плату молоком. Вона говорить, що у неї, окрім двох курочок і одного півня, жодної живності немає. Він пропонує плату яйцями і говорить: «Ось побачите, попередню підсудну не посадять у в'язницю, а вас, якщо відмовитесь від мого захисту, чекає позбавлення волі». Вона із сльозами пояснює, що може дати кожній дитині по одному яйцю через день, але в цей час секретар суду оголошує: «Встати, Суд іде», який і оповістив вирок – оголосити суспільний осуд. Не встиг адвокат закінчити фразу: «Я ж Вам говорив...», терпінню моему настала межа. Я прошу головуючого оголосити перерву і разом з ним йду через дорогу в райком партії до першого секретаря, який, вислухавши мою інформацію, терміново скли-

кає засідання бюро. Філіпський отримує суворе стягнення за те, що не присік прохання адвоката не позбавляти жінку свободи і не роз'яснив громадянам, присутнім в залі судових засідань, передбачену в законі міру покарання у вигляді суспільного осуду, що він зробить після засідання бюро, а склад суду по аналогічних справах, що розглядаються цього дня, ухвалить виправдальні вироки без участі адвоката, який втік не лише з району, але і з Миколаївської області, а після шести місяців, надіслав з Краснодарського краю в президію Миколаївської обласної колегії адвокатів лист з проханням вислати йому трудову книжку. Філіпського незабаром Указом Президії Верховної Ради УРСР за нашим клопотанням достроково відкликали з посади народного судді.

Це беззаконня було обговорене і зазначене на нараді народних суддів області і на спільних зборах обласної колегії адвокатів» [8, с. 45-46].

Іноді надання юридичної допомоги кваліфікованими юристами населенню, на зорі Радянської влади в Україні, кваліфікували як організовану злочинність. В архівних матеріалах Миколаївського обласного фонду зберігаються матеріали наступного змісту: «Приказ № 31 по Николаевському Губюротделу от 7 июля 1920 г. Сообщается для сведения и исполнения нижеупомянутый циркуляр Наркомюста от 18 мая 1920 г. № 1808. «Всем губернским и уездным Юротделам. «О мерах борьбы с подпольной адвокатурой». Не желая честно служить Украинской ССР на Советской службе, многие представители бывшей присяжной и частной адвокатуры, а равно и бывшие судебные деятели по корыстным побуждениям, занялись преступной деятельностью и превратились в подпольных адвокатов» [10, с. 18].

У праці М. Мельника робиться наголос, що «...однією із проблем подолання і попередження корупції є «відсутність чіткого уявлення про масштаби цього явища», а на мій погляд – корупція в нашій державі немає ніяких масштабів. На всезагальний огляд надаються лише мізерні факти про корупцію, а більша частина з них – латентні. Статистичні дані як серед правоохоронних органів, так і засобів масової інформації, викликані всього лише корпоративною зацікавленістю: з одного боку, представники правоохоронних органів, посилаючись на статистику розгляду корупційних справ, роблять висновки про відсутність високого рівня корупції в органах влади, зазначаючи, що протягом останніх років до різних видів відповідальності за неї щорічно притягується не більше 1% державних службовців.

З іншого боку, існує тенденція, особливо серед представників неурядових організацій і журналістів, робити висновки щодо рівня корупції в органах влади виключно за матеріалами опитування громадської думки, які стабільно видають високий показник. Однак, такі дослідження можуть бути надто вільними.

Безумовно, тема боротьби з корупцією актуальна завжди. Боротися і наказувати треба, але чомусь виходить, що в нашій країні будь – яку людину можна легко звинуватити, при цьому зламавши долю, та скалічити морально і фізично [11, с. 3]. І все тільки тому, що діюче законодавство не вдосконалене, особливо це стосується Кримінального кодексу України.

Разом з тим, якщо на цю ситуацію поглянути з іншого боку, то лише при достойній заробітній платі та належних умовах праці держава може вимагати від чиновників якісно виконувати свої службові обов'язки.

Література

1. Конституція України. – Харків: Парус, 2003. – 48 с.
2. Науково-практ. коментар кримінального кодексу України. 3-тє вид., перероб. та допов.- За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2005. – 1064 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. зі змінами від 17.05.07 р. ВРУ № 1033-V офіційне видання Міністерства юстиції України.
4. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції».
5. Закон України «Про державну службу» від 16.12.1993 р. № 3723-12 зі змінами та доповненнями.
6. *Монтескьє Ш.* О духе законов // Монтескьє Ш. Избранные произведения / Общ. ред. и вступ. ст. М. Н. Баскина. – М., 1955. – 478 с.
7. *Смит Д.* Коррупция в полиции – британский опыт // Коррупция в органах государственной власти: природа, меры противодействия, международное сотрудничество: Сб. статей / Под ред. П. Н. Панченко, А. Ю. Чупровой, А. И. Мизерия. – Новгород, 2001. – С. 487-492.
8. Академик И. Г. Побирченко. Воспоминания, документы, размышления. – К., Видавничий дім ІнЮре, 2003.
9. *Мельник М.* Корупція як соціальне явище // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – №1. – С. 63-68.
10. МОАФ № Р-100 Оп. 1 справа № 15 Приказы по Николаевскому губернскому отделу юстиции, 67 л.
11. 11. Газета “Рідне Прибужжя”. – 2011. – 8 жовт.